

DOI 10.4467/2543733XSSB.22.012.16714

KAMILA BRODZIŃSKA
Uniwersytet Jagielloński

Recenzja monografii
pod redakcją Anny Ratke-Majewskiej i Beaty Springer
Przemiany demokratyczne w Europie Środkowo-Wschodniej.
Polska na tle państw regionu, FNCE, Poznań 2020

W literaturze przedmiotu istnieje wiele pozycji dotyczących procesów transformacji ustrojowej w byłych krajach demokracji ludowej. Tym, co zachęciło mnie do lektury i co wyróżnia monografię *Przemiany demokratyczne w Europie Środkowo-Wschodniej Polska na tle państw regionu* pod redakcją naukową dr Anny Ratke-Majewskiej i Beaty Springer, opublikowaną w 2020 roku, jest skoncentrowanie się na tych zagadnieniach, które niejednokrotnie są pomijane lub traktowane w formie adnotacji, tła. Jej autorzy artykułują stanowisko, że niedostatki w literaturze naukowej w zakresie wyeksponowania szczegółowych zagadnień, które rozpoczęły się w dobie transformacji, powodują, iż identyfikacja i zrozumienie prawideł przemiany ustrojowej są utrudnione i niepełne – co uniemożliwia poznanie kluczowych zmian systemowych, gospodarczych i mających miejsce w ich efekcie zmian społecznych.

Autorzy, uznawszy, że w oferowanych na rynku wydawniczym publikacjach zagadnienia takie jak: analiza podsystemów politycznych, problematyka samorządności, samoorganizacji czy kształtowania się tożsamości są traktowane drugoplanowo – im właśnie poświęcają recenzowaną pracę. Zwrócono także uwagę na fakt, że przebieg tranzycji ustrojowej i jej rezultaty najlepiej oddaje przeprowadzenie analizy porównawczej krajów, które borykały się z tymi samymi wyzwaniami – adaptacją systemu demokratycznego, odtworzeniem i reorganizacją samorządu terytorialnego czy stworzeniem warunków do kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego. Proponują więc rozumienie tego jakże rozbudowanego i skomplikowanego zagadnienia *a posteriori*.

W rozdziale pierwszym, autorstwa Jacka Wojnickiego, czytelnicy wprowadzeni zostają do świata państw, które z jednej strony znajdują się jeszcze w ustroju realnego socjalizmu, z drugiej natomiast odważnie – mimo istniejących obaw – stawiają pierwsze kroki na gruncie nowej, transformacyjnej rzeczywistości. Poznajemy rezultaty dopuszczenia pluralizmu politycznego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, a pierwszym jego przykładem

jest przypadek Polski. W opracowaniu dokonano charakterystyki polskich historycznych i nowo powołanych do życia ugrupowań politycznych, pierwszych wyborów, zmian w ordynacji wyborczej. Kształtowanie się systemów wyborczych zostało także przeanalizowane przez autora w innych krajach: w Niemieckiej Republice Demokratycznej, Republice Węgierskiej, Czechosłowacji, w których po pierwszych wyborach dokonała się alternacja władzy¹. W przeprowadzanej analizie porównawczej autor zwraca również uwagę na przypadek bułgarski i rumuński, co stanowi bardzo wartościowe poszerzenie spektrum wiedzy o procesach związanych z transformacją ustrojową.

Rozdział drugi, przygotowany przez Adama J. Jarosza, stanowi omówienie procesu kształtowania się samorządu terytorialnego w państwach Europy Środkowej. Proces zobrazowany został poprzez analizę porównawczą ustawodawstwa czterech państw: Polski, Czech, Słowacji oraz Węgier. Autor podjął wysiłek polegający na komparacji reform samorządowych zarówno w obszarze politycznym, ustrojowym, ekonomicznym, administracyjnym, jak i obywatelskim. Wnikliwa interpretacja ustawodawstwa gminnego, powiatowego, wojewódzkiego oraz konstytucyjnego została opatrzona komentarzami, które pozwalają zilustrować kontekst przemian w wyżej wymienionych krajach². Umożliwia to udzielenie odpowiedzi na pytanie: dlaczego w państwach, które przyjęły model unitarny, nie powstał homogeniczny model samorządowy. Nadto podkreślono zbieżne założenia kolejnych reform w porównywanych krajach, co wynikało z ich ambicji związanych z akcesją do Unii Europejskiej. Wnikliwe badania literatury przeprowadzone przez autora unaczyniają również, jakie wyzwania stawały przed poszczególnymi państwami w związku z odtworzeniem samorządu terytorialnego na wczesnym etapie transformacji. Co więcej, rozdział zawiera konkluzję dotyczącą kondycji społeczeństwa obywatelskiego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz wyzwań, jakie związane są z jego wzmocnieniem³.

Przemiany demokratyczne a kształtowanie tożsamości. Przypadek Polski to trzeci, bardzo ciekawy rozdział monografii. Autorka – Anna Ratke-Majewska, odwołując się do czynników definiujących i budujących tożsamość⁴, uwarunkowań ustrojowych, gospodarczych oraz – nie mniej ważnych – historycznych i społecznych, dokonuje eksplikacji tożsamości zbiorowej i indywidualnej w posttransformacyjnym społeczeństwie polskim. Istotnym zagadnieniem poruszonym podczas rozważań jest kwestia braku spójności pomiędzy tożsamością zbiorową a indywidualną oraz wyjaśnienie przyczyny tej dychotomii⁵. Na szczególną uwagę zasługuje wielość i różnorodność źródeł, nad jakimi pochyliła się autorka.

Monografia zawiera również bardzo istotne opracowanie, którego tematyka przy niemalże każdej zmianie ekipy rządowej powraca do debaty publicznej i budzi skrajne emocje. Mowa o korpusie służby cywilnej, jego kompetencjach, finansowaniu i podległości. Bea-

¹ J. Wojnicki, *Formowanie się systemów partyjnych w Europie Środkowej i Wschodniej po 1989 roku na tle Polski*, w: *Przemiany demokratyczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Polska na tle państw regionu*, pod red. A. Ratke-Majewskiej i B. Springer, Wyd. FNCE, Poznań 2020, s. 25.

² A.J. Jarosz, *Kształtowanie się samorządu terytorialnego w ramach procesów transformacji ustrojowej w Europie Środkowej*, w: *Przemiany demokratyczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Polska na tle państw regionu*, s. 37, 46, 54, 55, 58.

³ Ibidem, s. 72.

⁴ A. Ratke-Majewska, *Przemiany demokratyczne a kształtowanie tożsamości. Przypadek Polski*, w: *Przemiany demokratyczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Polska na tle państw regionu*, s. 88.

⁵ Ibidem, s. 96–97.

ta Springer dokonuje analizy powyższych uwarunkowań polityczno-prawnych oraz zmian w tym zakresie od rozpoczęcia procesu tranzycji ustrojowej. Z godną podziwu wnikliwością autorka przedstawia zmiany zachodzące w ustawodawstwie dotyczącym służby cywilnej. Wyeksponowane założenia nowelizowanych i dodawanych regulacji uzupełnione zostały o informacje o następujących po sobie wyborach, rekonstrukcjach parlamentarnych i przyjmowanych przez poszczególne ugrupowania polityczne kierunkach, co uświadamiają motywacje podejmowanych zmian. Zapoznanie się czy raczej odświeżenie faktów historycznych, które umożliwiała lektura pracy, prowadzi do refleksji – nasuwającej się również autorce – że budowa spójnego, apolitycznego, profesjonalnego, kompetentnego korpusu służby cywilnej to działanie celowe, które powinno być uniezależnione od partykularnych interesów politycznych. Co więcej, zdolność do profesjonalnego i etycznego działania, przestrzeganie zasady neutralności politycznej i bezstronności służby cywilnej⁶, której gwarancją jest stabilne ustawodawstwo, niewątpliwie przysłuży się sytuacji pracowników korpusu, społeczeństwu oraz systemowi administracji publicznej. Mimo upływu trzech dekad proces transformacji korpusu służby cywilnej nie został zakończony. Co istotne, obserwacja sceny politycznej pozwala na założenie, iż w związku z elekcjami parlamentarnymi będą miały miejsce kolejne zmiany, rzutujące na jakość świadczonych usług. Rozdział ten zawiera także bardzo cenne wyjaśnienia odnośnie do niemożliwości stworzenia jednego środkowoeuropejskiego modelu zarządzania służbą cywilną⁷. Z perspektywy polskiej warto odnotowania są uwagi autorki dotyczące postrzegania pracowników służby cywilnej przez obywateli. Powołując się na badania Roberta Sobiecha, wskazano zarówno niskie zaufanie społeczeństwa polskiego do służby cywilnej, jak i przyczyny jego braku, co stanowić może rekomendację dla osób kształtujących korpus służby cywilnej⁸.

Rozdział ostatni, którego autorem jest Adam Ilciów, to studium przypadku dotyczące przemian mediów publicznych w Polsce. Podmiotem, który stanowi ilustrację tego rozdziału, jest polski telewizyjny nadawca publiczny Telewizja Polska. We wstępie do swoich rozważań autor charakteryzuje czynniki wpływające na proces zmiany w krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz na wzorce przemian płynące z Europy Zachodniej oraz Stanów Zjednoczonych⁹. Następnie, przywołując typologię systemów medialnych, autor zwraca uwagę na funkcję telewizji publicznej, jej misję oraz sposób uzyskiwania dochodu. Dokonując analizy przypadku Telewizji Polskiej, uwaga została zwrócona na koncepcję okrągłostołową, powołanie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji i przełamanie monopolistycznej pozycji nadawcy publicznego. Następnie zreferowane zostały założenia i koncepcje towarzyszące Telewizji Polskiej w ciągu pierwszych lat jej funkcjonowania po transformacji ustrojowej. Wskazano między innymi, jakie koncepcje miał nadawca w związku z chęcią zachowania apolityczności, bezstronności, inicjowania i wspierania aktywności obywatelskiej oraz sprawowania funkcji kontrolnej w stosunku do grup sprawujących władzę¹⁰.

⁶ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Serwis Służby Cywilnej, *Neutralność polityczna*, <https://www.gov.pl/web/sluzbacywilna/neutralnosc-polityczna> (data dostępu: 10.01.2021).

⁷ B. Springer, *Polityczno-prawne uwarunkowania transformacji korpusu służby cywilnej w Polsce po 1989 roku*, w: *Przemiany demokratyczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Polska na tle państw regionu*, s. 133.

⁸ Ibidem, s. 135–136.

⁹ A. Ilciów, *Przemiany mediów publicznych w Polsce na przykładzie TVP S.A. w okresie transformacji*, w: *Przemiany demokratyczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Polska na tle państw regionu*, s. 143.

¹⁰ Ibidem, s. 153.

Podczas dalszej lektury dowiadujemy się, dlaczego założenia te nie zostały zrealizowane. Za bardzo cenną uważam krytyczną analizę kwestii związanych z wartościami, normami czy praktykami politycznymi.

Po przeczytaniu recenzowanej monografii rekomenduję ją jako lekturę, która podejmuje zagadnienie transformacji ustrojowej w sposób wieloaspektowy, na różnych płaszczyznach i poziomach. Publikacja jest źródłem wiedzy o wykorzystanym i niewykorzystanym potencjale kryjącym się za zmianami, które rozpoczęły się w 1989 roku. Książka stanowi doskonałe kompendium dla osób, które rozpoczynają swoją przygodę z naukami o polityce, uzupełnienie zasobu wiadomości dla badaczy, którzy na co dzień podejmują tego typu zagadnienia naukowe, oraz źródło refleksji dla decydentów, którzy wpływają na kształtowanie rzeczywistości społecznej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Niewątpliwie za sprawą pracowników naukowych Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz Uniwersytetu Warszawskiego literatura naukowa została wzbogacona o nowe spojrzenie na zagadnienie minionych oraz mających miejsce przemian społeczno-politycznych.

Kamila Brodzińska, absolwentka Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie ukończyła studia magisterskie na kierunkach polityka społeczna (2019) oraz finanse i controlling (2019). Jej praca magisterska pt. *Usprawnienie procesu zarządzania wiedzą o projektach w Muzeum Krakowa – badania w działaniu* zdobyła wyróżnienie w Ogólnopolskim Konkursie Project Master w kategorii najlepsza praca magisterska z dziedziny zarządzania projektami. Obecnie doktorantka Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych na Uniwersytecie Jagiellońskim, w której przygotowuje rozprawę doktorską dotyczącą tematyki zarządzania wiedzą projektową w instytucjach publicznych. Obszary zainteresowań naukowych: zarządzanie wiedzą projektową, procesy eksternalizacji wiedzy w zespołach.